

Materiały XXIX Konferencji z cyklu
*Zagadnienie surowców energetycznych
i energii w gospodarce krajowej*
Zakopane, 11–14.10.2015 r.
ISBN 978-83-62922-51-2

Zygmunt FOLTA*, Krzysztof OTAWA**, Eugeniusz RAGUS*

Zagrożenia i szanse przedsiębiorstw okołogórnich. Diagnoza stanu

STRESZCZENIE. Prezentowane opracowanie przedstawia oceny i opinie przedsiębiorców ankietowanych przez Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa, wyrażane w lipcu 2015 roku, a więc w okresie kiedy decydowały się losy przekształceń organizacyjno-kapitałowych największego w Europie producenta węgla kamiennego jakim jest Kompania Węglowa SA. Celem badania, które podjęliśmy jako SITG, wspólnie z firmą badawczą Otawa Group Grupą Doradczą Sp. z o.o. S.K., była ewaluacja zapotrzebowania na wsparcie ze strony instytucji i organów państwa oraz wypracowanie narzędzi wsparcia przedsiębiorstw i pracowników. Innowacyjne rozwiązania firm okołogórnich, zasługują na szerokie wsparcie. Niniejszy raport, opracowany na podstawie badań szczególnie aktywnych na rynku górniczym przedsiębiorstw, zamierzamy przekazać stosownym organom państwa i instytucjom, a nade wszystko firmom uczestniczącym w tym badaniu, jednostkom naukowo-badawczym i instytucjom i organizacjom otoczenia biznesu. SITG przygotowuje ponadto, planowaną końcem roku, konferencyjną debatę pt. „Innowacje górnicze w przestrzeni gospodarczej kraju”.

Wprowadzenie

Firmy okołogórnice szczególnie doświadczały negatywnych skutków pogorszenia się sytuacji w sektorze górnictwa węgla kamiennego. W okresie restrukturyzacji górnictwa, już dwu-

* Mgr inż. – Zarząd Główny Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa, Katowice, e-mail: z.folta@sitg.pl, gensek@sitg.pl

** Mgr – Grupa Doradczą Sp. z o.o. S.K., Katowice, e-mail: krzysztof.otawa@otawagroup.pl

krotnie w latach 1994 i 2002, firmy te samodzielnie radziły sobie w sytuacjach kryzysowych. Zapłaciły jednak wtedy wysoką cenę. Jest wiele dowodów na to, że dziś przemysł okologiczny w pełni zasługuje na miano nowoczesnego i innowacyjnego. Dokumentują to liczne sukcesy polskich producentów w kraju i na rynkach zagranicznych.

Państwo wspiera, ale zwłaszcza teraz powinno wesprzeć, szczególnie firmy okologiczne, instrumentami finansowymi i pakietem propozycji, dedykowanych przedsięwzięciom o innowacyjnym charakterze. Należy chronić miejsca pracy, rozwijać i wprowadzać produkty innowacyjne firm okologicznych zwłaszcza w przestrzeń gospodarczą kraju. Są to w zdecydowanej większości, w odróżnieniu od dużych „państwowych” przedsiębiorstw górniczych, firmy należące do sektora prywatnego. Stanowią znaczący potencjał firm zlokalizowanych w aglomeracji śląskiej, choć dziś ich podstawowym przedmiotem działalności są: produkcja i usługi na rzecz górnictwa. Wszystkie te firmy odczuwają skutki trudnej sytuacji sektora górnictwa węgla kamiennego, co przekłada się, a co potwierdza przeprowadzone badanie, na redukcję zamówień składanych przez górnictwo na ich usługi, produkowany sprzęt, maszyny i urządzenia. W większości z nich, bo w około $\frac{3}{4}$, zmniejsza się poziom sprzedaży, tak w roku 2014, jak i w prognozach na rok bieżący. Pomimo to, równie wysoki odsetek firm ocenia swoją sytuację ekonomiczną jako dobrą. Znacząca część tych firm, dzięki swojej przedsiębiorczości i innowacyjności utrzymuje, a nawet rokrocznie zwiększa swój potencjał kadrowy i produkcyjny. Skutecznie realizuje dywersyfikację produktową i rynkową. Aktywnie zabiega o nowe rynki, zwiększając rokrocznie udział sprzedaży do sektorów poza górniczych i na eksport.

Dla firm okologicznych, kluczowym problemem nie jest sam spadek poziomu sprzedaży na rzecz górnictwa, ale fakt, iż za te malejące wartości sprzedaży nie otrzymuje w terminie należnych im płatności. Utrzymanie płynności finansowej jest szczególnym wyzwaniem każdego przedsiębiorcy, kiedy aktywa płynne zamieniają się na należności, przy równoczesnym obowiązku bieżącego regulowania zobowiązań publiczno-prawnych. Nie rentowność, a płynność jest najdotkliwszym problemem firm okologicznych. Przekłada się to tak na bieżącą działalność, jak i zdolność do innowacyjnej restrukturyzacji rynkowej i produktowej.

Badania potwierdzają innowacyjne aspiracje tej grupy firm, świadomość szans i korzyści jakie mogą i jakie już osiągają z tworzonych innowacji. Wyższa jakość, redukcja kosztów, wzrost wydajności; to cechy, które dzięki innowacyjności dają przewagę konkurencyjną a zatem możliwość osiągania wyższych zysków. Ponadto, to co podkreślano w badaniach, buduje to prestiż firmy, jej pozycję rynkową, a co się z tym wiąże możliwość zdobywania nowych rynków, w tym eksportowych.

Równocześnie, w sytuacji deficytu środków pieniężnych, skłonność do podejmowania wysokiego ryzyka inwestycji innowacyjnych znacząco się obniża, tak jak zanika chęć do współpracy z jednostkami naukowymi i badawczo-rozwojowymi.

Bariery ekonomiczne współpracy z nauką podnoszone w badanych firmach, takie jak: wysokie koszty, długi czas oczekiwania na mierzalne efekty, czy wysokie ryzyko niepowodzenia, trudno pokonywać w sytuacji, kiedy działania należy podejmować szybko i w trosce o zapewnienie bieżącego funkcjonowania. W prawdzie blisko połowa firm tworzy innowacje w oparciu o własne zaplecze badawczo-rozwojowe, ale tu reguły ich tworzenia są podobne i również wymagają nakładów finansowych i czasu. Firmy okologiczne oczekują dziś wsparcia konkretnymi instrumentami finansowymi i zainteresowania się ich innowacyjnymi produktami przez inne sektory gospodarki, m.in. takie jak: energetyka, budownictwo, przemysł chemiczny czy motoryzacyjny. Oczekują również od organów państwa i od zarządów spółek węglowych jasnego zdefiniowania kierunku procesu restrukturyzacji górnictwa. Zdecydowana większość przedsiębiorstw bardzo krytycznie ocenia dostępne narzędzia i instrumenty wsparcia. Są one,

zdaniem przedsiębiorców, niedostosowane, a w wielu przypadkach, z uwagi na uwarunkowania formalno-prawne, dla nich niedostępne. Oczekiwane są proste narzędzia, pozwalające głównie na akumulację środków z przeznaczeniem na rozwój innowacji, takie jak: ulgi podatkowe, dotacje, preferencyjne kredyty czy poręczenia kredytowe.

Charakterystyczne jest to, iż znacznie większego wsparcia oczekują firmy zarówno od powołanych do tego instytucji, w tym zwłaszcza instytucji finansowych i organów państwa jak również od organizacji samorządu terytorialnego i gospodarczego oraz stowarzyszeń naukowo-technicznych.

1. Ogólna charakterystyka badanych firm okologicznych

W badaniach wzięło udział 29 przedsiębiorstw z grupy 90, wybranych losowo dostawców dla zakładów górniczych, reprezentujących po 1/3 następujące grupy: dostawców materiałów i części, maszyn i urządzeń oraz grupę dostawców usług zewnętrznych. Losowego wyboru dokonano z bazy 683 dostawców dla Kompanii Węglowej S.A. Przedsiębiorstwa biorące udział w badaniu reprezentują wszystkie sekcje PKD przystające do przedmiotu działalności firm okologicznych (22 sekcje). Duże przedsiębiorstwa (zatrudnienie powyżej 250 osób) stanowiły 57% badanych. Średnie, to 30% ogółu badanych, a małe i mikro przedsiębiorstwa odpowiednio 4 i 9%. Większość badanych firm prowadzi różne rodzaje działalności, przy czym działalność usługową deklaruje 83% badanych, produkcyjną 70%, a handlową odpowiednio 26% badanych. Jako główną działalność 50% badanych wskazało produkcję, 45% usługi, a tylko 5% handel.

W podziale na sekcje PKD jako swoją podstawową działalność badane przedsiębiorstwa w zdecydowanej większości wskazywały: działalność usługową wspomagającą górnictwo (30% badanych wskazywało tą sekcję PKD), produkcję maszyn i urządzeń oraz innych metalowych wyrobów gotowych, naprawę, konserwację i instalowanie maszyn i urządzeń oraz badania i analizy techniczne (odpowiednio 22% badanych). Mniej liczną grupę stanowiły przedsiębiorstwa produkujące urządzenia elektryczne oraz wykonujące roboty związane z budową obiektów i specjalistyczne roboty budowlane (odpowiednio 13% badanych). Nieliczna grupa badanych wskazywała takie sekcję PKD, jak: produkcja pozostałego sprzętu transportowego, transport lądowy oraz rurociągowy, pozostała działalność profesjonalna, naukowa i techniczna oraz inne (po 4%).

Badane firmy okologiczne, po względem terytorialnym, mają zróżnicowany i bardzo szeroki zasięg działalności. Największy odsetek (74%) deklaruje swój udział w rynku regionalnym. W dalszej kolejności firmy potwierdzają swoją aktywność również na rynku ogólnopolskim i międzynarodowym (odpowiednio 65% i 45%). Swoją działalność na rynku lokalnym deklaruje jedynie 30%. Dla większości badanych największe znaczenie, ze względu na wartość sprzedawanych produktów lub usług, ma rynek regionalny (56%) i ogólnopolski (35%). Zwraca również uwagę fakt, że dla 9% badanych firm strategiczne znaczenie, pod względem wartości sprzedawanych produktów lub usług, mają rynki międzynarodowe.

2. Tendencje zmian wielkości przychodów, ich struktury i zatrudnienia

W strukturze badanych, 91% to firmy o przychodach powyżej 5 mln zł (w 2014 roku). Dla 70% wszystkich firm, przychody osiągnięte w 2014 roku były niższe niż od wartości uzyskanych w 2013 roku. W tym samym okresie tylko 26% firm wskazywało na wzrost przychodów. Przewidywania na rok 2015 są optymistyczne w zakresie wzrostu przychodów tylko dla 23% firm.

Interesująco przedstawiają się zmiany w strukturze przychodów w podziale na rynek krajowy i eksport jakie wystąpiły w latach 2013–2014 i przewidywania na 2015 rok. Wprawdzie są to niewielkie przemieszczenia (od 13 do 14%), ale z wyraźną tendencją wzrostu w prognozach na rok 2015, do 15% udziału eksportu. Podobnie można zaobserwować zmiany w dywersyfikacji rynku odbiorców, w relacji rynek górniczy i pozostały. Tu z kolei skala prognozowanych zmian jest dużo większa. Tylko 12% przychodów w roku 2013 uzyskiwano z rynku pozagórniczego. W 2014 jest to 13%, a przewidywania na rok 2015 wskazują odpowiednio już 17% udziału rynku pozagórniczego.

Znaczące zmiany obserwujemy również w poziomie zatrudnienia badanych firm. Wielkość zatrudnienia w latach 2013–2014, nie zmienia się w 17% firm, a prognozy stabilności zatrudnienia na rok 2015 zgłasza 26% firm. Blisko połowa badanych firm zmniejszyła już swoje zatrudnienie w latach 2013–2014 (52%), a dalsze zmniejszenie, w kolejnym 2015 roku, przewiduje ponad 46% firm. Z badań wynika, że w blisko 30% firm, pomimo trudnej sytuacji sektora górnictwa węgla kamiennego, zatrudnienie w latach 2013–2014 wzrosło, i nadal w 2015 roku planuje jego przyrost. Odsetek firm zwiększających zatrudnienie jest więc zbliżony do odsetka firm, które wskazywały na wzrost swoich przychodów w badanych przedziałach czasowych.

3. Ogólna sytuacja ekonomiczna

Interesujący jest fakt, że wszystkie badane firmy (100%) potwierdzają, iż odczuwają skutki redukcji zamówień składanych przez górnictwo w zakresie usług lub dostaw sprzętu, maszyn i urządzeń, z czego 87% prognozuje, że sytuacja sektora górnictwa węgla kamiennego będzie w najbliższym okresie coraz trudniejsza. Żadna z badanych firm nie prognozuje poprawy. Pomimo to, aż 78% z nich ocenia swoją sytuację ekonomiczną jako bardzo dobrą lub dobrą. Ponadto 32% badanych uważa, iż ich sytuacja ekonomiczna w 2015 roku nie ulegnie większym zmianom lub nawet się poprawi. Pozostałe 68% uważa, że nastąpi pogorszenie ich sytuacji ekonomicznej.

Potwierdza to inna wypowiedź badanych przedsiębiorstw, z których 56% stwierdza, iż „zmagają się z trudnościami i na razie ich końca nie widać”. Kolejna grupa 22% przedsiębiorstw dopiero „oczekuje w najbliższym czasie pojawienia się problemów”. Tylko 4% badanych przedsiębiorstw „borykało się z trudnościami, ale je pokonuje i najgorsze ma już za sobą”. Po 9%, to jest w sumie aż 18% badanych, stwierdza iż: „wciąż boryka się z trudnościami, ale wydaje się, że w najbliższym czasie sytuacja ulegnie poprawie” lub też, że „nie dotknęły nas większe trud-

ności i nie oczekujemy ich pojawienia się w najbliższym okresie”. Można zatem zaryzykować twierdzenie, że blisko połowa badanych firm okołogórnictwa skutecznie radzi sobie w sytuacji kryzysu sektora węglowego i jest na nią ekonomicznie przygotowana, pomimo iż 65% badanych uważa, że ich sytuacja nieco lub zdecydowanie się pogorszyła. Tylko w ocenie 18% ich sytuacja ekonomiczna się poprawiła.

4. Planowane zmiany

W perspektywie najbliższych 2-3 lat żadna z badanych firm nie przewiduje likwidacji. Zdecydowana większość firm optymistycznie ocenia swoje perspektywy rozwoju. 70% firm przewiduje utrzymanie obecnego poziomu sprzedaży. Tyleż samo zakłada również, że wprowadzi na rynek nowe innowacyjne produkty lub usługi. Ponad 40% firm planuje zwiększenie poziomu sprzedaży, a tylko ponad 20% zmniejszenie jej poziomu. Niewielki odsetek firm ma poważny dylemat w planowaniu swojej przyszłości w okresie najbliższych 2–3 lat i nie potrafi jej zdefiniować. Ma to swój kontekst w podejmowanych, w okresie ostatnich 3 lat przedsięwzięciach inwestycyjnych.

Wysiłek inwestycyjny był głównie ukierunkowany na zakup aparatury i unowocześnienie parku maszynowego (91% badanych). W dalszej kolejności inwestowano w środki transportu (61% badanych), a nawet w budynki i budowle (odpowiednio 57%). Skala planowanych inwestycji i liczba przedsiębiorstw deklarujących ich podjęcie w okresie najbliższych 2–3 lat jest znacznie niższa. W maszyny i urządzenia techniczne zamierza inwestować 74% badanych, w środki transportu oraz w budynki i budowle już tylko 39% badanych.

5. Narzędzia i instrumenty wsparcia

Bardzo krytycznie oceniane są narzędzia i instrumenty wsparcia firm okołogórnictwa i ich pracowników, przygotowane i oferowane przez rząd oraz powołane do tego instytucje.

W ocenie 65% nie spełniają one oczekiwań badanych przedsiębiorstw, w tym dla 35% zdecydowanie nie spełniają oczekiwań. Pozostali nie wyrażają w tej sprawie żadnej opinii. Ewentualny zamiar skorzystania ze wsparcia zewnętrznego deklaruje 45% badanych, przy czym wskazywane są tu; preferencyjne pożyczki, współfinansowanie nowych miejsc pracy czy wsparcie projektów innowacyjnych. Przedsiębiorstwa pytano również o przyczynę, dla której nie korzystają i nie zamierzają skorzystać z pomocy, czy wsparcia zewnętrznych instytucji państwa w pokonywaniu bieżących problemów. 46% badanych uważa, iż nie spełnia formalnych warunków jej uzyskania, 39% twierdzi, iż formalności związane z przygotowaniem stosownego wniosku są zbyt uciążliwe, a pozostała grupa 15% uważa, że i tak nie pomoże to rozwiązać ich problemów. Jeżeli jednak pomimo niechęci korzystania z tej formy wsparcia i artykułowanych trudności w jego pozyskaniu możliwość takiej pomocy by się pojawiła, to wówczas głównym

jego celem byłoby zapewnienie środków finansowych na pokonanie problemów z płynnością finansową oraz akumulację środków na badania i inwestycje w innowacyjne produkty. Takie potrzeby zgłasza blisko 50% badanych. Tylko 17% sfinansowałoby własny plan restrukturyzacji przedsiębiorstwa. Nikt natomiast nie zgłaszał potrzeby zapewnienia wsparcia swoim pracownikom w adaptacji na nowym, trwałym rynku pracy.

6. Innowacyjność

Wysoki odsetek firm, bo aż 83%, w samoocenie definiuje się jako „firma innowacyjna”. Znacznie niższy odsetek, bo 68% uważa, że sprzedaje usługi lub produkty innowacyjne, ale już tylko 23% „innowacyjnych firm” określa swoje usługi lub produkty jako bardzo innowacyjne. Jest to mimo wszystko znacząco wysoki wskaźnik bardzo innowacyjnych usług lub produktów, powstających w firmach okologicznych, biorąc pod uwagę fakt, iż w większości postępowań przetargowych ogłaszanych przez przedsiębiorstwa górnicze na zakup usług lub produktów, cena jest jedynym kryterium wyboru ich dostawcy.

Przy tworzeniu innowacji blisko połowa firm (48%) korzysta z własnego zaplecza badawczo-rozwojowego i tyleż samo korzysta ze wsparcia zewnętrznych jednostek naukowo-badawczych i szkół wyższych. W badaniu diagnozowano ponadto bariery podejmowania innowacyjnych przedsięwzięć. Za główne uznawano: wysokie koszty przedsięwzięcia jak i brak partnerów chcących partycypować w kosztach (odpowiednio 61 i 39% ankietowanych). Wskazywano ponadto wysokie ryzyko jego niepowodzenia (48%).

Tylko w niewielkim zakresie (poniżej 10%) dostrzegano takie bariery jak: trudny dostęp do informacji o innowacyjnych rozwiązaniach, brak partnerów oferujących *know-how*, czy wreszcie niewystarczająca wiedza techniczna. Tę ostatnią barierę sygnalizowało tylko 4% badanych.

Jako partnerów z grona jednostek badawczych, z którymi firmy współpracowały lub pracują przy tworzeniu innowacji, wymieniano przede wszystkim jednostki zlokalizowane na Śląsku, to jest Politechnikę Śląską (61%), Główny Instytut Górnictwa (52%) i KOMAG (48%). W dalszej kolejności wskazywano; Akademię Górniczo-Hutniczą (43%), Politechnikę Wrocławską (17%) i EMAG (13%). W niewielkim procencie wskazywano również inne jednostki zaplecza badawczego górnictwa. Zwraca uwagę fakt, że chęć współpracy w obszarze tworzenia innowacji z jednostkami zaplecza badawczego, wyrażana jest znacznie wyższymi wskaźnikami procentowymi niż skala dotychczasowej współpracy. Tak na przykład z Głównym instytutem Górnictwa chciałoby współpracować 65% badanych, tyleż samo z Akademią Górniczo-Hutniczą, a z KOMAG-iem ponad 60%. Znacznie większy odsetek badanych, w stosunku do obecnie deklarujących współpracę, chciałoby jej w przyszłości z EMAG-iem (35%) oraz KGHM „CUPRUM” Sp. z o.o. (30%), z którą to spółką dotychczas współpracuje jedynie 13% badanych.

W kreowaniu innowacyjności ważną rolę pełnią instytucje finansowe, organizacje samorządu terytorialnego i gospodarczego oraz stowarzyszenia. Najwięcej, bo blisko 40%, badanych przedsiębiorstw wskazało Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, jako instytucję z której wsparcia korzystali w obszarze innowacji. W dalszej kolejności wsparcia udzielały: Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla 17%), PARP (dla 13%), Bank Gospodarstwa Krajowego (również dla 13%) oraz Regionalna Izba Gospodarcza i SITG (odpowiednio 9% badanych). Sto-

sukowo wysoko zostało ocenione wsparcie w obszarze innowacji, jakiego zdaniem badanych doświadczyli ze strony Wojewódzkiego i Powiatowych Urzędów Pracy oraz Górniczej Izby Przemysłowo-Handlowej. W obu przypadkach uzyskanie wsparcia deklarowało 17% badanych. Wskaźnikowo znacznie wyższego wsparcia chcieliby badani od wszystkich wymienionych w badaniu instytucji. Zwraca uwagę bardzo wysoka pozycja Agencji Rozwoju Przemysłu S.A. (chciałoby go ponad 30% badanych), a od której wsparcia dotychczas żadna z badanych firm nie otrzymywała.

7. Ukierunkowanie na rynki pozagórnice

Zdaniem ponad 78% firm okołógórnicznych, ich potencjał możliwy jest do wykorzystania w innych, poza górniczych sektorach. Najczęściej wskazywanymi sektorami, w których potencjał usługowy i produkcyjny badanych firm, mógłby być wykorzystany to: energetyka oraz budownictwo, tak podziemne, drogowe, czy konstrukcji stalowych. Ponadto wymieniano przemysł chemiczny oraz motoryzacyjny. Zauważalna już skala dywersyfikacji produktowej, ukierunkowana na rynki poza węglowe, można sądzić, ma szansę i perspektywę dalszego dynamicznego wzrostu. W obecnym, trudnym do przewidzenia stanie sektora górnictwa węgla kamiennego i planowanej jego głębokiej restrukturyzacji, należy sądzić, że wspieranie tego procesu jest wielką szansą na utrzymanie, a nawet dalszy rozwój znaczącej części bardzo innowacyjnych firm okołógórnicznych. Ich potencjał i zdolność do adaptacji na nowych rynkach wymaga wszechstronnego wsparcia przez wszystkie instytucje i organizacje otoczenia biznesu.

8. Narzędzia i instrumenty wsparcia, opinie o efektywności i oczekiwania

Proinnowacyjność gospodarki, w tym również firm okołógórnicznych, jest od kilku lat wspierana systemowo przez państwo. Narzędzia i instrumenty wsparcia dedykowane w ramach różnych programów przez powołane do tego instytucje są zróżnicowane. W ocenie przedsiębiorstw najskuteczniejsze są te formy wsparcia, które wiążą się z możliwością bezpośredniego pozyskania źródła finansowania. W skali od 1 do 5, za najbardziej skuteczne uznano dofinansowanie oraz zwolnienie lub udzielenie ulg podatkowych (średnie oceny 4,48 i 4,17). Ściśle z tym wiążą się inne możliwe formy wsparcia przedsięwzięć innowacyjnych, takie jak: preferencyjne kredyty oraz poręczenia spłat kredytów bankowych (średnia ocen 3,35 i 3,17).

Znacznie niżej przedsiębiorstwa oceniają atrakcyjność takich form wsparcia jak: informacyjno-promocyjne działania państwa na rzecz innowacji (ocena 3,00), przyspieszenie amortyzacji środków trwałych (2,70), doradztwo państwowej instytucji wspierającej działalność innowacyjną (2,61), czy rządowy fundusz venture capital (2,30). Dotychczasowe doświadczenia w pozyskiwaniu wsparcia na rzecz innowacji wskazują na te, szczególnie preferowane w zakresie

oczekiwań. Są to zwłaszcza dofinansowanie, z którego korzystało 43% firm oraz kredytów uzyskanych na preferencyjnych warunkach i zwolnień lub ulg podatkowych (odpowiednio 13 i 9%). Blisko 40% firm, nie korzystało dotychczas z żadnego wsparcia.

Wartości oceny atrakcyjności poszczególnych instrumentów wsparcia znacznie różnią się z oczekiwaniami jakie zgłaszają obecnie przedsiębiorcy. Bezpośredniego wsparcia w obszarze innowacji oczekują prawie wszystkie podmioty, przy czym kluczowa jest tu pomoc finansowa ze środków publicznych. Prawie 75% badanych zgłasza potrzebę takiego wsparcia, a blisko połowa oczekuje kompetentnych i pełnych informacji o możliwościach i źródłach pozyskania środków finansowych. Oczekiwane jest również wsparcie technologiczne, doradcze i inne eksperckie. Dotyczy to ponad 25% badanych przedsiębiorstw. Dla przedsiębiorców równie ważne jest ponadto wsparcie „nauki”, współpraca z biznesem oraz pomoc w działaniach marketingowo-sprzedażowych. Zwracano też uwagę na potrzebę szkoleń i promocji firm o ekologicznych.

9. Współpraca z jednostkami naukowymi i badawczo-rozwojowymi

Przedsiębiorcy bardzo cenią potencjalne korzyści płynące dla ich firm i możliwości tworzenia w nich innowacji, jakie pozyskują przy współpracy z pracownikami nauki i licznymi ośrodkami zaplecza naukowo-badawczego górnictwa. Są to zwłaszcza; dostęp do najnowszej wiedzy, możliwość profesjonalnego rozwiązywania problemów, podnoszenie jakości, redukcja kosztów, wzrost wydajności. Wszystko to przekłada się na możliwość konkurencyjności, a zatem możliwość osiągania wyższych zysków. Ponadto, to co podkreślano w badaniach, to wzrost pozycji i prestiżu firmy, a co za tym idzie możliwość zdobywania nowych rynków, w tym eksportowych. W skali ocen 1–5 niemal wszystkie wymienione korzyści były lokowane w wartościach około 4 pkt.

Tak szeroko charakteryzowane potencjalne korzyści ze współpracy z środowiskiem naukowym zderzają się niestety z licznymi barierami. Głównie skupiają się one na wartościach ekonomicznych. Mają wymiar kalkulacji ryzyka biznesowego. Wymieniano tu zwłaszcza; wysokie koszty współpracy, wysokie ryzyko niepowodzenia (np. innowacyjny produkt się nie sprzeda) czy zbyt długi czas oczekiwania na mierzalne efekty współpracy. Skala punktowej oceny znaczenia tych barier, jest zbliżona do artykułowanych korzyści. Wydaje się zatem, że jest to sytuacja patowa w relacjach nauka-biznes, zwłaszcza, że część przedsiębiorców stwierdza brak zainteresowania chęcią współpracy ze strony środowisk naukowych. Wśród barier wymienia się również: brak ofert współpracy dla firm, czy informacji o dostępnych formach współpracy i ich kosztach. Brakuje również odpowiednich zachęt do współpracy przedsiębiorstw z naukowcami ze strony władz państwowych. Ponadto, mniej znaczące ale jednak bariery to: biurokracja, bariery natury formalnej, czy wreszcie brak instytucji pomagających w nawiązywaniu współpracy z ośrodkami naukowymi.

10. Kierunki zmian

Badania zasadniczo potwierdziły kierunek oczekiwanych przez przedsiębiorców zmian wzmacniających ich innowacyjny potencjał. Są to w zasadzie propozycje szeroko artykułowane przez wszystkich przedsiębiorców, niezależnie od branży czy sektora gospodarki. Prezentują je również, na różnych forach, organizacje samorządu gospodarczego i stowarzyszenia.

Oczekiwane zmiany badani porządkowali w kolejności ich znaczenia. Tak również zostały one uszeregowane (wg wartości punktowej w skali od 1 do 9). Najwyższą, bo 8 punktową wartość mają postulowane od lat zmiany w systemie podatkowym (np. ulgi i zwolnienia podatkowe). W dalszej kolejności jako niezwykle ważne uznano „zwiększenie środków publicznych na sferę badań i rozwoju” (7 pkt.) oraz „szerszy i bardziej dostępny wachlarz pomocy w pozyskaniu środków” (6 pkt.).

Duże znaczenie dla innowacyjnej gospodarki mają inwestycje w kapitał ludzki. Proponowano tu zwłaszcza poprawę jakości kształcenia poprzez zmiany w systemie edukacji oraz wspieranie systemu szkoleń pracowników przedsiębiorstw (po 6 pkt.). Artykułowano również potrzebę poprawy systemu ochrony własności intelektualnej (5 pkt.) oraz doskonalenie forum wymiany informacji i ofert (4 pkt.). Znacznie mniejsze znaczenie ma, zdaniem badanych, zwiększanie liczby instytucji pośredniczących w transferze wiedzy do przedsiębiorstw (3 pkt.).

Podsumowanie

Sytuacja przedsiębiorstw okołogórnictwa jest silnie zależna od sytuacji w przemyśle wydobywczym, głównie w górnictwie węgla kamiennego. Liczba przedsiębiorstw i podmiotów instytucjonalnych kooperujących z polskim przemysłem wydobywczym szacowana jest na około 900, z czego ponad 200 to dostawcy maszyn, urządzeń i usług. Naturalnym jest to, że kryzys na rynku węgla kamiennego uderza również w przedsiębiorstwa okołogórnictwa. Dziś są to w zdecydowanej większości nowoczesne i innowacyjne przedsiębiorstwa. Pomimo odczuwalnego i dotkliwego spadku zamówień na swoje usługi i produkty, jakiego doświadczają od 2013 roku, w tym zwłaszcza w roku bieżącym, większość z nich dobrze ocenia swoją sytuację ekonomiczną. Kluczowym zagrożeniem jest dla nich utrata płynności finansowej, powodowana stale rosnącym poziomem nieterminowo regulowanych należności przez spółki węglowe. Szansą natomiast jest dalsza dywersyfikacja rynkowa i produktowa. Strategiczne ukierunkowanie tych przedsiębiorstw, na rynki poza górnicze i na eksport, obserwowane od kilku lat, w ostatnim okresie i przyszłych zamierzeniach strategicznych, jest zdecydowanie silniejsze. Przedsiębiorstwa okołogórnictwa oczekują w tym procesie wsparcia, zarówno finansowego jak i instytucjonalnego. Dotychczasowy poziom i skala tego wsparcia, mimo iż jest dostrzegana jako znacząca wartość, jest niewystarczająca. W sytuacji obecnego kryzysu, może decydować o dalszych losach wielu z tych przedsiębiorstw. Szerszego i systemowego wsparcia oczekują zwłaszcza od powołanych przez Państwo instytucji finansowych, organizacji samorządu terytorialnego i gospodarczego

oraz stowarzyszeń. Ważną rolę w tworzeniu szansy wejścia na nowe rynki z innowacyjnymi produktami, mają również jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe. Wszystko to stanowi bodziec, który mógłby skutecznie utrzymać i pobudzić aktywność branży okولوجórnicznej. Korzyści z takiej ekspansji odniosłaby cała polska gospodarka.

Literatura

- Śląsk 2.0, Program wsparcia przemysłu Województwa Śląskiego i Małopolski Zachodniej, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Międzyresortowy Zespół do spraw wzmocnienia potencjału przemysłowego Śląska i Małopolski Zachodniej, 2015-06-29.
- Strategia działalności górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 2007–2015. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31 lipca 2007 r.
<http://www.nettg.pl/news/129997/w-i-polroczu-wysoka-nadpodaz-wegla>.
<http://www.nettg.pl/news/123358/arp-spaecie-dla-innowacyjnosci>.
<http://biznes.onet.pl/wiadomosci/energetyka/barborka-2014-r-w-glebokim-kryzysie-gornictwa/q9y07>.
- Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, Trudna sytuacja spółek okولوجórnicznych i jej wpływ na zatrudnienie, Raport z badań sondażowych, kwiecień 2015.
- DUBIŃSKI, J. i TUREK, M. 2012. Szanse i zagrożenia rozwoju górnictwa węgla kamiennego w Polsce. *Wiadomości Górnicze* 11.
- Korzyści wynikające z konsolidacji sektora technologii wydobycia węgla w Polsce. Raport Warsaw Enterprise Institute – Fundacji Związku Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa, 2014.
- KARBOWNIK, A. i GUMIŃSKI, A. 2011. Zakres i skala procesów technologicznych realizowanych przez firmy zewnętrzne w kopalniach węgla kamiennego. W: XVI Szkoła Ekonomiki i Zarządzania w Górnictwie, [Krynica, 2011]. Katowice: Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa. Zarząd Główny, 2011, s. 65–69, bibliogr. 3 poz., *Przegląd Górniczy* t. 67, nr 9 0033-216X.
- BOGACZ, P., SIODŁAK, Ł. i SETLAK, K. 2014. Innowacyjność w rozwoju przedsiębiorstwa górnictwa – rola, bariery i sposoby ich likwidacji. Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa. Zarząd Główny, *Przegląd Górniczy* 4, s. 35–44.
- BRATNICKI, M. 2002. *Przedsiębiorczość i przedsiębiorcy współczesnych organizacji*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice, s. 24–25.
- MOSZKOWICZ, K. 2001. *Procesy innowacyjne w polskim przemyśle*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 84.
- DURLIK, I. 1998. Zmiany innowacyjne jako element strategii restrukturyzacji przedsiębiorstw. Instytut Organizacji i Zarządzania w Przemysle „ORGMASZ”, *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa* nr 5.
- KRAŚNIAK, J. 2005. Uwarunkowania działalności innowacyjnej w przedsiębiorstwie. [W:] A. Stabryła (red.), *Innowacyjność we współczesnych organizacjach*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków.
- PENC, J. 2002. *Przedsiębiorstwo w burzliwym otoczeniu. Proces adaptacji i współpracy*. Biblioteka Menadżera i Służby Pracowniczej, Bydgoszcz.